

задоволення власних економічних потреб. Є також і певна місійна перспектива. Вже сьогодні вирізняються її напрямки. Частина громад усіляко підтримують місійні та церковні проекти на Батьківщині (У цьому сенсі виділяється масштаб допомоги наданий п'ятидесятьма імігрантами постраждалим на Сході України в 2014–2017 роках). Інші формують місіонерські команди й сфокусовані на поліетнічній місії (здебільшого в країнах Центральної та Латинської Америки, а також Індії). На початковій стадії знаходиться розробка місійного бачення невоцерковлених слов'ян-імігрантів. Місцевий контекст залишається більшою мірою недосяжним через культурний та мовний розрив, який може подолати хіба що друге покоління в іміграції.

Висновки. Таким чином, християни віри євангельської у вітчизняному контексті починаючи з радянської доби демонстрували схильність до еміграції. До цього їх скеровували як особливості біблійно-богословських поглядів, так і несприятливі умови для сповідання власних релігійних переконань в СРСР. В умовах незалежності України, попри зміну поглядів на суспільство та державу, еміграція п'ятидесятників триває через соціально-економічні причини. Емігранти, зустрічаючись з новими викликами, у нових для себе умовах продовжують підтримувати відносини із одновірцями на Батьківщині, допомагаючи їм здійснювати місійно-церковні та соціальні проекти.

4.4 СОЦІАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ МУСУЛЬМАН УКРАЇНИ

Вступ

Події в Україні після 2013 року — «Революція Гідності», окупація Криму, конфлікт на Донбасі — значною мірою вплинули на мусульманську громаду України та ще раз поставили питання про те, яке місце в житті країни сьогодні займають мусульмани, як будують вони відносини між собою, з представниками інших релігій, державою, інститутами громадянського суспільства тощо. У грудні 2016 року представники 34 мусульманських організацій країни підписали «Хартію мусульман України». Тепер виникла потреба докладно розглянути окремі аспекти мусульманського представництва в українському суспільстві, а також чітко задекларувати принципи, підходи й механізми реалізації Божественних приписів стосовно до цього світу, де «намісником Бога» є сама людина (Коран, 2:30). Це спонукало нас викласти всі позиції окремим документом, що продемонструє ісламську оцінку різних царин життя людини та суспільства, а також визначити ту роль, яку відіграє в цьому іслам і мусульмани.

З огляду на історичні приклади, зокрема такий важливий ісламський текст, як «Мединська угода» (622), та сучасні напрацювання («Хартія мусульман Європи», «Хартія мусульман України»), Соціальну концепцію мусульман України (СКМУ) варто сприймати як фатву, тобто богословсько-правовий висновок, розроблений, викладений та оприлюднений представниками найавторитетніших ісламських учених та організацій України. Спираючись на Коран, Сунну, однастайну думку вже проведених досліджень та низку сучасних ісламських документів («Загальна ісламська декларація прав людини», «Каїрська декларація прав людини в ісламі» та ін.), Соціальна Концепція мусульман України, як і будь-яка фатва, залежить від місця, часу та обставин. Її положення відповідно можна інтерпретувати лише на основі приписів ісламського віровчення та їх реалізації в конкретних соціально-історичних реаліях сучасної України.

Передмова

1. Єдинобожжя як мета заклику пророків і посланців (мир їм)

Ісламське віровчення у своїх найголовніших тезах проголошує, що метою створення людей було їх поклоніння, і це поклоніння має бути звернене тільки до Єдиного Бога. Зауважмо, ісламський термін «поклоніння» (*ібада*) має дуже широке значення. Сутністю його є залик не тільки визнавати Єдиного Бога, гідного поклоніння, як Творця й Володаря, єдиного у Своїй Божественності та Божественних властивостях, а й здійснювати різні акти поклоніння винятково заради Бога, Його вдоволення, не переходячи тих меж у цьому, що їх визначив Сам Господь.

Ідея Єдинобожжя (*тавхїд*) передбачає звернення від помилкового до істинного, визнання Бога єдиним і неухильне виконання заради Бога й відповідно до Корану та Сунни пророка Мухаммада (мир йому й благословення) того, що Всевишній визначив людині. Іслам не розглядає форми поклоніння, звернені не до Бога як чинні, та закликає людину пізнавати Свого Творця так, як Він відкрив Себе через Прекрасні Імена та Досконалі Атрибути в Корані й Сунні, а також чинити все, повсякчас усвідомлюючи, що Творець завжди бачить Його та охоплює все Своїм Слухом, Зором і Знанням (Коран, 9:40).

2. Ісламський шаріат як закон милості та справедливості

Накази Бога та поклоніння Єдиному Богові, як і всі дії заради Єдиного Бога, встановлені і роз'яснені в шляху, що веде до Божественного вдоволення, тобто шаріаті. Шаріат — невід'ємна частина ісламу. Це є той самий шлях, яким ідуть побожні чоловіки й жінки, відповідаючи на залик єдинобожжя, прагнучи заслужити милість свого Господа.

Цілі шаріату ґрунтуються на забезпеченні можливості повсякчасного поклоніння Богові та покликані зберігати іслам як релігію, життя людини як цінність, розум людини як інструмент для пізнання шаріату та виконання Божественних приписів, збереження нащадків як можливості продовження роду, а також майна як дозволеної власності людини. Шаріат втілює ідеал милості та справедливості, передбачаючи як категоричні, так і варіативні форми відповідальності. Остаточна мета шаріату — це досягнення побожними чоловіками й жінками щастя в обох світах: світі земному, тимчасовому (*дунья*) та світі вищому, вічному (*ахїра*). Найвищою нагородою на завершенні цього шляху буде можливість споглядати свого Господа.

3. Поміркованість ісламу як віддаленість від крайнощів

Виходячи з Божественного слова «**Ми спрямували вашу громаду на середню путь, щоб ви були свідками для людей, а Посланець — свідком для вас**» (Коран 2:143), ісламський шаріат характеризується помірністю в різних питаннях, закликаючи уникати крайнощів применшення та перебільшення.

Шаріат наказує побожним чоловікам і жінкам справедливо та розумно оцінювати дійсність, вдаватися до потрібних дій зі щирим наміром і чинити все заради вдоволення Божого, але уникати надмірності та крайнощів, бо крайнощі ґрунтуються на сліпих вольових порухах і ведуть до помилок, екстремізму, максималізму та інших негативних наслідків як для особистості, так і суспільства загалом.

Помірність — особлива риса шаріату. Його вимоги цілком можна виконати, бо вони нескладні, як про це сказав Всевишній Аллаг: «**Аллаг бажає вам полегшення, а не утруднення**» (Коран, 2:185); «**Він обрав вас і не зробив у релігії жодних труднощів**» (Коран, 22:78). «*Воїстину, релігія несе в собі полегшення*» (Муслім,

Аль-Бухарі), — засвідчив посланець Аллага (мир йому і благословення). Отже, іслам виступає проти всіх видів крайнощів.

Розділ 1. Етичні цінності ісламу

1. Моральні якості мусульманина і мусульманки

Всевишній Аллаг наводить, як приклад, мусульманам Пророка (мир йому і благословення): **«Воістину, ти маєш чудову вдачу!»** (Коран, 68:4). Підкреслюючи в багатьох аятах Корану та хадисах Сунни такі якості мусульманина й мусульманки, як щирість, справедливість, вірність, хоробрість, терпіння, милосердя, чесність, співчуття та інші, шариат закликає мусульман докладати всіх зусиль на шляху самовдосконалення, бо до цього закликав Пророк (мир йому і благословення): **«Воістину, я посланий тільки для того, щоб поліпшити звичаї»** (Ахмад).

Ці звичаї виявляються не тільки в самооцінці людини, а й у тих відносинах, які вона буде з іншими людьми — як близькими до неї (сім'я), так і загалом в суспільстві суціль: **«Найліпший серед вас — той, хто ліпше за всіх ставиться до своєї сім'ї»** (Ат-Тірмізі); **«Найулюбленіші для Аллага — ті, хто чинить найбільше добра людям»** (Ат-Табарані).

Моральні якості в ісламі є не так даниною певним громадським ідеалам, як наслідком богобоязливості людини: **«Найліпший серед вас перед Аллагом — найпобожніший»** (Коран, 49:13). Ісламська мораль (*адаб*) не має меж і виявляється в певному типі відносин, які мусульманин практикує незалежно від національних, релігійних, расових, мовних або інших відмінностей між людьми: **«Не увірує той з вас, хто не бажає своєму братові того ж, чого й собі»** (Аль-Бухарі, Муслім).

2. Відповідність дій переконанням

Ідеалом співвідношення теорії та практики в ісламі є знання істини та відповідні їй вчинки. Аллаг засудив у Корані тих, хто знає істину, але не діє відповідно до неї (**«є під гнівом»**, Коран, 1:7), а також тих, що чинять без знання того, що треба (**«що заблукали»**, Коран, 1:7). Коран закликає побожних чоловіків і жінок не йти за тим, про що вони не мають знання: **«Не йди за тим, про що не маєш знання, адже слух, зір і серце — усіх їх спитають про обіцяне»** (Коран, 17:36); а натомість здобувати потрібні знання: **«Кажі: Господи! Помнож мої знання»** (Коран, 26:114).

Іслам відокремлює достеменне знання (*якін*) від припущення (*занн*) (**«Припущення ніяк не замінить істини»**, Коран, 10:36), засуджуючи тих, хто спирається лише на останнє (**«Уникайте багатьох припущень, адже деякі припущення є гріхом»**, Коран, 49:12). Заохочуючи знання та людей знаючих (Коран, 58:11), Аллаг закликає побожних чоловіків і жінок чинити відповідно до істини: **«...ті, хто увірував і чинив добрі справи»** (Коран, 10:4, 11:11).

Справи людини також є одним із критеріїв відплати й покарання: **«Хто створив смерть і життя, щоб випробувати вас і побачити, чиї вчинки будуть ліпшими»** (Коран, 67:2). справи мають відповідати словам Господа **«О ті, хто увірував! Для чого мовите, чого не чините? Дуже ненависно Аллагові, коли мовите, чого не чините»** (Коран, 61:2–3).

3. Ісламський погляд на природу людини і суспільства

В ісламському віровченні людство постає як єдина громада людей («сини Адама»), розділена на різні групи. Бог посилав пророків і посланців (мир їм) до людей з метою їх навчити і спрямувати на прямий шлях єдинобожжя. Водночас люди зорганізовані народами й племенами з метою **«взаємного пізнання»** (Коран, 49:13).

Бог засудив у Корані тих, хто знає істину, але не слідує за нею, тих, хто зрадив Завіту й порушників клятв. Через визначену Богом долю людини, яка бере на себе відповідальність (Коран, 33:72), виникає поділ між людьми. Бог **«випробовує одних із вас другими» (Коран, 47:4)**. Однак **«Аллаг не змінює становища людей, поки вони не зміняться самі» (Коран, 13:11)**, тобто не погіршує становище народу, що тримається прямого шляху.

Випробовуючи людей, Бог дозволив одним захищатися від інших, підтримуючи суспільний лад: **«Якби Аллаг не дозволяв одним людям захищатися від інших, то були б знищені монастирі, церкви, синагоги та мечеті, де часто згадують ім'я Боже» (Коран, 22:40)**.

Як засіб запровадження гармонії в суспільстві, іслам визначає імператив суспільної моралі: **«Нехай станете ви громадою, що закликає до добра, спонукає до праведного й забороняє негідне, — такі будуть щасливі. Саме такі матимуть успіх!» (Коран, 3:104)**.

Розділ 2. Права людини в ісламі.

1. Іслам і людська гідність

Іслам визначає людину як намісника Бога на Землі (Коран, 2:30), давши їй переваги перед іншими творіннями: **«Ми вшанували синів Адама й дозволили їм пересуватися землею та морем, наділили їх благами й дали їм великі переваги перед багатьма іншими творіннями!» (Коран, 17:70)**. Зважаючи на це покликання та вроджену природу людини, що спонукає нас до прийняття єдинобожжя (Коран, 30:30), іслам закликає людину берегти власну гідність, розуміючи і визнаючи покладену на неї відповідальності.

Коран і Сунна приписують людині не тільки відчувати й реалізовувати повноту своїх прав, а й поважати права іншого — від прав сусіда до суспільного ладу держави, спільнотного життя. Кожна людина має право на захист свого життя, власності, честі та релігії як невіддільних складових її гідності, а також, поважаючи і права інших, має право вимагати того ж і від них.

Відповідно до «Загальної ісламської декларації прав людини» (1981) та інших документів, іслам гарантує право на життя, право на свободу, право на рівність і із заборонаю всіх форм дискримінації, право на правосуддя, право на неупереджений суд, право на захист від зловживання владою, право не піддаватися тортурам, право на захист честі та репутації, право на притулок, право релігійних меншин, право та обов'язок участі в керуванні громадськими справами, право на свободу віровизнання, думки та слова, право на свободу створення об'єднань, право на захист власності, право на соціальний захист, право на створення сім'ї та пов'язані з цим питання, право на освіту, право на приватне життя, право на свободу пересування та зміну місця перебування чи помешкання тощо. Іслам заборонив кримінальне переслідування та покарання без законного судового рішення. Іслам забезпечує права людей з обмеженими можливостями та особливими потребами і закликає мусульман сприяти їх захисту та реалізації їх прав.

2. Особисті свободи в ісламі

Іслам розглядає особистість мусульманина та мусульманки як повноцінну та наділену правом свободи вибору. Відтак побожні чоловіки й жінки мають право реалізувати особисті свободи так, як вважають за доцільне, а саме – обирати потрібний одяг, вживати відповідну їжу, обирати рід занять, змінювати країну проживання, створювати сім'ю та ін. — за умови, що ці дії не порушуватимуть

відповідні приписи шариату й будуть у змозі спиратися на бажане та заохочуване, зокрема на Сунну.

Хадис *«Аллаг прекрасний і любить прекрасне»* (Муслім) закликає мусульман до гідної реалізації особистої свободи, але застерігає від гордині, тобто переоцінки матеріальної складової буття (гординя — це відкидання істини, зарозумілість і зверхність).

Іслам обстоює захист персональних даних як невторчання в особистий простір і приватне життя людини.

3. Іслам і право на свободу думки

Згідно з ісламським віровченням, кожна людина має право висловлювати свої думки та переконання тією мірою та в такий спосіб, як це визначено шариатом. Ніхто не має права поширювати брехливі відомості або інформацію, що має на меті завдати шкоди іншим (Коран, 49:12). Справедливе слово — один із видів «заклику до добра та заборони негідного», а також зусиль на шляху Аллага: *«Найліпше зусилля на шляху Аллага — (проголошення) справедливого слова в присутності несправедливого правителя»* (Абу Давуд, Ат-Тірмізі).

Іслам заохочує шукати інформацію, забороняє приховувати істину та закликає людей казати гідні слова. Різні думки з одного питання іслам визнає як факт реальності. З погляду ісламу, ці думки не розглядаються як помилкові, поки не суперечать явно основам шариату (*усуль*). Щодо інших релігійних поглядів, то ісламський шариат закликає утримуватися від догани, образи чи приниження їх носіїв, даючи можливість вільного віровизнання за кожним в межах, визначених шариатом. Більше того, іслам визнає права інших релігій, зважаючи на різні історичні моделі минулого (сусідство, протекція, захист тощо) та сучасності (фікг меншин, міжрелігійний діалог та співпраця тощо).

Розділ 3. Іслам і сім'я

1. Чоловік і жінка в ісламі

Іслам розглядає питання, пов'язані з чоловіками й жінками, у двох вимірах. По-перше, в перспективі віровчення (*акиди*), де не може бути відмінності між вірою чоловіків і вірою жінок, бо воно звертається до людини взагалі. По-друге, в перспективі фізіологічних та психологічних особливостей чоловіків і жінок, їх спільного та відмінного.

Ідеал чоловіка в Корані і Сунні — це сильна людина, що може захистити свої основні права та заступатися за ближнього. Чоловік має чимало обов'язків, пов'язаних як з питаннями індивідуального розвитку, так і з роллю в сім'ї та суспільстві. Особливою роллю чоловіка є утримання сім'ї, докладання зусиль на шляху Аллага та інші акти поклоніння — в широкому розумінні цього слова як соціальної дії.

Жінка в Корані та Сунні має свої особливості в питаннях релігійних обов'язків, наприклад, п'ятничної молитви. Іслам наголошує на особливій ролі жінки в суспільстві в питаннях збереження шлюбу та сім'ї. Водночас першоджерела ісламського віровчення заохочують жінок брати активну участь у різних царинах життя.

2. Шлюб в ісламі

Іслам розглядає шлюб як союз чоловіка і жінки, заснований на добровільних засадах, взаємному коханні, любові, симпатії та бажанні бути разом: **«Серед Його знамень — те, що Він створив вам дружин із вас самих, щоб ви знаходили в них**

спокій, і встановив між вами любов і милість. Воістину, в цьому — знамення для тих, хто думає!» (Коран, 30:21).

Іслам заборонив будь-які інтимні стосунки поза шлюбом, зокрема й одностатеві відносини. Так звані «одностатеві шлюби» в ісламі категорично заборонені.

Зберігати шлюб — обов'язок подружжя, як чоловіка, так і жінки. З погляду ісламу, розлучення — крайня форма вирішення взаємних проблем, що дозволена лише за наявності вагомих шариатських аргументів: *«Найненависніше для Аллага з дозволеного — це розлучення»* (Абу Дауд). Іслам закликає мусульман у питаннях шлюбу виходити з приписів Корану та Сунни.

3. Виховання дітей в ісламі

Іслам закликає подружжя виховувати дітей належним чином, уникаючи надмірності, заподіяння фізичної або психічної шкоди. Заохочується виховання релігійних цінностей, зокрема, перебування дітей у мечетях, ранні уроки релігійної етики тощо. Найліпший приклад для дітей — їхні батьки.

Взагалі виховання дітей зводиться до таких принципів: усі діти народжуються зі здоровою духовною природою; батьки повинні вчити й наставляти своїх дітей з добротою та милосердям; дітям потрібні обмеження; дітям потрібні обов'язки.

Іслам наполягає на захисті дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, заохочує допомогу, усиновлення та опікунство.

Іслам передбачає належний захист і реалізацію права на освіту дітей з особливими потребами.

Іслам закликає молодь повноцінно розвиватися як духовно, так і фізично, вести здоровий спосіб життя, планувати дозвілля з користю для особистого й суспільного розвитку, уникати забороненого й триматися приписаного шариатом.

Розділ 4. Праця в ісламі

1. Концепція праці в ісламі

Праця — одна з головних цінностей ісламу. Аллаг Всевишній заохочує активність людей у пошуках щастя в обох світах: **«І нехай заради цього змагаються ті, хто хоче змагатися!» (Коран, 83:26).**

Згідно з ісламською доктриною, людина має докласти максимум зусиль (**«і будьте горливі на шляху Аллага, як Він на це заслуговує»**, Коран, 22:78), щоб досягти потрібного і бажаного для вас результату, й діяти тільки законним, з погляду шариату, чином: **«Аллаг дозволив торгівлю і заборонив лихву» (Коран, 2:275).** Більше того, корисна праця розглядається як добра справа, що її приймає Аллаг у побожних чоловіків і жінок.

2. Права працівників в ісламі

Згідно з «Загальною ісламською декларацією прав людини», іслам поважає працю і працівників та наказує мусульманам ставитися до працівника справедливо, гідно та щедро. Працівник має право не тільки на вчасну оплату його праці — він має право на відпочинок і дозвілля.

Іслам вимагає, з одного боку, неухильно дотримуватися й виконувати угоди: **«О ви, хто увірував, додержуйте зобов'язань!» (Коран, 5:1); «Розплатитися з працівником, поки не висох його піт»** (Ібн Маджа); *«Всевишній Аллаг каже: „У День Воскресіння Я буду проти трьох: того, хто обіцяв Моїм іменем і зрадив; того, хто продав у рабство вільного та витратив ці гроші; того, хто найняв працівника, вимагав від нього доброї роботи, але не заплатив йому“»* (Аль-Бухарі). З іншого ж

боку, працівник повинен виконувати свою роботу професійно, якнайліпше: *«Воістину, Аллаг велить робити все якнайліпше»* (Муслім).

3. Ісламський погляд на трудову міграцію

Згідно з Кораном, мусульманинові й мусульманці дозволено шукати милості Аллага там, де вони вважають за потрібне: **«Чи земля Аллага не розлегла, щоб ви не могли переселитися?» (Коран, 4:97)**. Переселення можливе в тому разі, коли на новому місці - незалежно від того, чи це ісламська держава, а чи ж ні – побожний мусульманин і мусульманка можуть вільно визнавати й практикувати іслам. Таким чином трудова міграція може розглядатися в двох перспективах: з одного боку, це спонукає ісламський світ вирішувати гострі соціальні, політичні та економічні проблеми, що викликають міграцію, а з іншого — мусульмани в світських державах є носіями ісламського заклик до людства.

Розділ 5. Наука та освіта в ісламі

1. Знання та наука в ісламі

Коранічні приписи, Сунна та історичний досвід ісламу свідчать: ісламська культура — це культура розуму, що пізнає Божественні настанови з метою досягнення людством щастя в обох світах. Іслам розглядає розум і продуктивність розуму як невіддільну складову людського суспільства. Розглядаючи технічний прогрес як загалом позитивне явище, іслам підкреслює науковий внесок мусульманських учених минулого і сучасності в різні галузі: математику, астрономію, медицину тощо. Водночас іслам застерігає від використання розуму та науки з метою, що суперечить шариатові, спрямованій на пригнічення певних народів, нещадну експлуатацію ресурсів Землі, порушення екосистеми або погіршення моральних засад суспільства. Іслам заохочує наукові дослідження, пропонуючи власну модель наукових пошуків як у фундаментальній, так і в прикладній науці.

2. Ісламська освіта

Іслам розглядає освіту як обов'язкову творчу основу для суспільного розвитку. Здобуття побожними чоловіками та жінками релігійних і світських знань сприяє побудові та розвитку суспільства, де не буде невігластва, екстремізму і фанатизму.

Мусульманська модель освіти передбачає всебічний розвиток особистості на рівні початкової, середньої та вищої освіти. Право на здобуття знань — одне з базових людських прав. Мусульмани закликають уряди ісламських країн робити все можливе з метою створення таких навчальних і наукових закладів, які стануть світовими лідерами в освіті та науці.

Питання навчальної етики, зокрема відносини між учителем та учнем й самими учнями, принципів і методики викладання, іслам закликає вирішувати на основі моральних норм шариату та сучасних досягнень освітньої психології. З погляду ісламу, процес здобуття знань передбачає моральне становлення особистості.

Мусульмани України, маючи можливості, надані законодавством, докладають потрібні зусилля для розвитку початкової, середньої та вищої ісламської освіти, а також навчання одновірців у провідних навчальних закладах країни та за кордоном.

Розділ 6. Економіка в ісламі

1. Багатство і бідність в ісламі

Іслам розглядає багатство та бідність як реалізацію людиною можливостей, наданих їй Богом: **«Аллаг щедро наділяє або обмежує тому, кому хоче» (Коран,**

13:26). З огляду на те, що багатство — це лише «тимчасове задоволення», іслам закликає до активної доброчинності, тобто витрачання того, чим Він наділив людину. Водночас іслам спонукає долати бідність, сприяти економічному зростанню, реалізації різних проєктів, спрямованих на підвищення добробуту людини.

Ні бідність, ні багатство не гарантують прощення гріхів або нагороди в майбутньому житті, бо «*Аллаг не дивиться на зовнішність і на багатство, а дивиться на серця та вчинки*» (Муслім).

Іслам закликає регулярно платити *закят* і податки, що сприяють економічному, суспільному та культурному розвитку.

2. Економічна діяльність в ісламі

Аллаг Всевишній каже в Корані: «**Користай із того, що дав тобі Аллаг, шукаючи наступного життя! Не забувай про свій наділ на цьому світі та чини іншим добре — як Аллаг чинить тобі добре! І не збиткуй на землі! Воістину, Аллаг не любить нечестивих!**» (Коран, 28:77).

Унікальність ісламської економічної моделі полягає в 4 принципах:

а) абсолютна заборона лихварського відсотка (*ріба*), створення банківської системи, заснованої на позиках і спільній участі банку-партнера та підприємства-позичальника.

б) заборона мати справу з активами/пасивами, що не вироблені, бо це призводить до маніпуляції товарами й послугами, яких не існує.

в) важливість джерела доходу та заборона видів економічної діяльності, що суперечать шариату;

г) податкова та соціальна відповідальність суб'єктів економічної діяльності; величезну роль грає обов'язковий *закят* для фізичних і юридичних осіб, добродійність та участь бізнесу в соціальних проєктах.

3. Ісламські фінанси і ісламський банкінг

Ісламський банкінг, тобто спосіб вести банківські справи згідно з релігійними приписами ісламу, — один із пріоритетів будівництва ісламської економіки, а також ісламізації економіки у світських державах. Зважаючи на міжнародну практику ісламського банкіngu, цей сектор економіки — один із найперспективніших і разом з розвитком халяль-індустрії є пріоритетним напрямком діяльності ісламських організацій. Особливу увагу слід приділити ісламській оцінці нових технологічних досягнень в економічній сфері (криптовалюта та ін.)

4. Власність в ісламі

Іслам не тільки дозволяє приватну власність, а й заохочує економічний розвиток, участь у якому, зокрема в торгівлі, названа в Корані «пошуком милості Божої».

Згідно з «Загальною ісламською декларацією прав людини», здійснюючи економічну діяльність, усі люди мають право на багатства природи та її ресурси — це добро, дароване Всевишнім усьому людству. Відтак,

а) кожен має право заробляти на життя способом, дозволеним шариатом;

б) кожен має право на власність — як індивідуально, так і спільно з іншими;

в) націоналізація в інтересах громади — легітимна;

г) незможні мають право на певну частину добробуту багатих, відповідно до *закяту*; цю частину визначають і збирають відповідно до закону;

д) усі засоби виробництва треба використовувати тільки в інтересах суспільства й не можна використовувати несумлінно або недбало;

е) для забезпечення розвитку збалансованої економіки та запобігання можливості експлуатації в суспільстві, ісламський закон забороняє монополії,

закриту комерційну практику, лихварство, примусове укладання угод і публікацію свідомо неправдивої реклами.

Розділ 7. Іслам і політика

1. Іслам і держава

Ісламське розуміння держави та державності виникло в мусульманській громаді часів пророка Мухаммада (мир йому і благословення) та праведних халіфів. Іслам проголошує авторитет влади, що керується приписами Корану та Сунни:

«О ви, хто увірував! Коріться Аллагові, коріться Посланцеві та тим, хто має владу між вами! А як сперечаєтеся про щось, то зверніться до Аллага та Його Посланця, якщо віруєте в Аллага та в День Останній! Це буде найліпше і матиме найліпші наслідки!» (Коран, 4:59).

Уникаючи крайнощів у питаннях побудови ісламського суспільного ладу, ісламське віровчення реалістично оцінює дійсність, закликаючи побожних чоловіків і жінок нести ісламський заклик в усі царини життя, по змозі розширюючи застосування ісламської релігійної практики.

2. Мусульманські меншини в світських державах

З огляду на сучасні напрацювання в галузі фікгу релігійних меншин та інших положень шариату, рекомендації мусульманам, що живуть у світських державах, мають зважати на місцеві реалії та традиції. Мусульмани – як корінні мешканці, так і новоприбулі в іншу країну – повинні дотримуватися місцевого законодавства, поважати культуру, традиції та інші особливості країни нового перебування, залишаючи за собою право уникати забороненого. Треба виявляти справедливість, доброту, терпіння й водночас докладати всіх зусиль для збереження своєї релігійної ідентичності, розвитку релігійної освіти, відкриття нових молитовних кімнат, мечетей тощо.

Історично мусульмани України були не тільки широко представлені серед різних верств її населення ще киево-руського часу, а й обіймали посади у війську та державних структурах. Більше того, Україна тривалий час частково належала ісламського світу. Мусульманські держави корінних народів, зокрема Кримське ханство, поставали основою для подальшого втілення в життя ідеї кримськотатарської національно-територіальної автономії.

У питаннях виборчого права мусульманам слід керуватися інтересами місцевої громади та віддавати перевагу тим кандидатам, що сприятимуть збереженню ісламської ідентичності, зміцненню міжрелігійних відносин та взагалі успішності держави.

3. Іслам і громадянське суспільство

Ісламське бачення справедливості та рівності людей перед Богом передбачає не тільки теоретичну оцінку соціальної дійсності, а й практичну реалізацію цих принципів. Саме тому боротьба проти корупції, несправедливості, тиранії, дітовбивства, невігластва та інших негативних явищ у суспільстві та державі є пріоритетом мусульманської громади країни. З огляду на це будь-які дії, що відповідають шариату й дають користь як мусульманам, так і немусульманам, слід визнати за бажані, а в певних випадках і як обов'язкові. Розширення гуманістичної та творчої ролі ісламу в будівництві інститутів громадянського суспільства призведе до посилення ціннісних орієнтирів — це відкриває широкі можливості для ісламського заклику.

4. Іслам і патріотизм

Ідея патріотизму, тобто любов до Батьківщини в межах, дозволених

шаріатом, не суперечить засадам ісламу — поки не загрожує *асабією*, тобто національною, расовою чи іншою нетерпимістю. Громадянство мусульмани розуміють передусім як соціальну спільність, а не виняткові крєвні зв'язки.

Мусульмани України обстоюють збереження та розвиток національної ідентичності та мови. Вони підтримують українську мову як єдину державну, а кримськотатарську — як мову корінного народу Криму; підтримують культуру та традиції національних меншин України.

Захист Батьківщини — громадянський обов'язок мусульманина, бо служить інтересам захисту його честі, власності та сім'ї.

Іслам передбачає капеланське служіння у збройних силах країни, так і в місцях позбавлення волі.

Розділ 8. Іслам і медицина

1. Ставлення ісламу до медичної теорії та практики

Медицина — невіддільна складова ісламської цивілізації та культури. Свідченням цього є великий список досягнень ісламських лікарів Середньовіччя та Нового часу. Іслам виходить із принципу не вчинення якоїсь шкоди організму людини під час лікування, індивідуального підходу під час лікування до пацієнта, а також максимально точної діагностики хвороби.

Відповідно до хадиса *«Даючи хворобу, Аллаг дає і зцілення від неї»* (Аль-Бухарі), іслам заохочує розвиток медичних наук, зокрема пошук нових засобів і форм лікування.

Іслам захищає права лікарів і пацієнтів, розглядає медичне обслуговування як обов'язкову частину суспільного життя, незалежно від національних, расових, гендерних, релігійних чи інших відмінностей. Мусульмани України, як і інші її громадяни, закликають реформувати медицину в країні, зробити її якіснішою та доступнішою.

2. Ісламська медицина

Разом з досягненнями конвенційної медицини, іслам закликає мусульман практикувати традиційну ісламську медицину, зокрема практики, відомі з Корану та Сунни: *хіджаму*, *рук'я*, фітотерапію тощо. Мусульмани України докладають потрібних зусиль, щоб ісламська медицина розвивалася, як і медицина конвенційна, а ті, хто її практикує, робили це якнайліпше, досягаючи ефективного результату.

3. Іслам і питання біоетики

Питання біоетики, передусім у частині новітніх наукових досягнень, перебувають у зоні особливої уваги мусульман, а їхня оцінка залежить від відповідних норм шаріату. Біоетика взагалі розглядається в контексті фікгу, ісламського релігійного права. Зважаючи на сучасні напрацювання мусульманських вчених у цій галузі (конференцій Ісламської організації з медичної науки (IOMS) та ін.), іслам закликає вивчати як шаріатську, так і наукову складову багатьох питань.

Іслам дозволяє та заохочує донорство крові, позитивно ставиться до клонування органів — за умови користі його дії та невчинення шкоди пацієнту — і донорства органів. Однак практика сурогатного материнства ставиться ісламом під сумнів, бо ж в такий спосіб заохочується перелоб.

Евтаназію іслам уважає за самогубство. Він забороняє аборт, але в деяких випадках допускає можливі запропоновані шаріатом винятки: загроза життю матері та дитини на ранньому терміні вагітності.

Іслам закликає захищати персональні дані пацієнтів.

Розділ 9. Іслам і довкілля

1. Поняття «природа» в ісламі

Природа як довкілля не раз згадана в Корані, починаючи від ландшафтних феноменів (гори, річки, моря) й закінчуючи космічним простором. Всевишній Аллаг приписав людині чистоту (Коран, 2:222), і в відомому хадисі сказано: «*Чистота — половина віри*» (Муслім). Тож побожні чоловіки й жінки повинні дотримуватися чистоти в усіх питаннях взаємодії з довкіллям. Людина, живучи серед інших творинь, існує в цьому оточенні та багато в чому залежить від нього, а відтак повинна його цінувати.

2. Ісламська екологічна етика

Іслам розглядає забруднення довкілля як одну із ознак настання Судного дня, пов'язану з діяльністю людини: «**Зло з'явилося на землі й на морі через те, що люди чинять своїми руками, щоб вони скуштували частину того, що накоїли! Може, вони вернуться [на прямий шлях]!»** (Коран, 30:41). Численні хадиси закликають побожних чоловіків і жінок із милістю, співчуттям й любов'ю ставитися до фауни, флори та інших складових природи.

Охорона довкілля, запровадження нових технологій виробництва, розвиток альтернативних форм енергетики та інші сучасні підходи до екології мають бути пріоритетом мусульманської громади, що вже тривалий час бере участь у різних екологічних акціях в Україні та за її межами. Іслам велить добре ставитися до тварин і захищати їхні права. Мусульмани повинні закликати українське суспільство наслідувати приклад провідних країн у цьому питанні.

Розділ 10. Війна і мир в ісламі

1. Іслам і проблеми миру

Термін *іслам* як «покоря, послух» Богові невіддільний від слова «мир» (*салам*), тому ісламські вчені не раз наголошували на мирній сутності ісламу. У Корані та Сунні війна засуджується як негативне явище в історії людства, породжене несправедливістю. Іслам несумісний з тероризмом, екстремізмом і нетерпимістю. Істинно мусульманські громади виступають проти використання терміну «святищенна війна» щодо ісламу, бо ісламська релігійно-правова практика визнає збройний опір тільки в двох випадках: а) як боротьбу за відновлення прав мусульман; б) як боротьбу за збереження чинного державного ладу.

Зважаючи на людські страждання від нескінченних війн у багатьох країнах ісламського світу, дійсно ісламські організації закликають до миру та миротворчої діяльності, до діалогу й розв'язання конфліктів, відповідності до ісламських уявлень про справедливість.

Мусульмани України, постраждавши від наслідків окупації Криму та Донбасу, солідарні з одновітряними цих українських теренів та виступають за якнайскоріше відновлення справедливості, зокрема й територіальної цілісності України.

Шаріат визначає певні правила війни, вимагає гуманного ставлення до цивільного населення та військовополонених, збереження природного середовища та наявної інфраструктури, а також заборонає катування. Іслам виступає за ліквідацію зброї масового враження — ядерної, хімічної, бактеріологічної — в усьому світі.

2. Ісламська концепція мирного співіснування

Згідно з Кораном, мусульманська громада повинна спиратися на ісламські уявлення доброти та справедливості у відносинах з представниками інших релігій, що виявляють подібну повагу до мусульман: «**Аллаг не боронить вам, бути добрими та справедливими до тих, хто не воював з вами через релігію!**» (Коран,

60:8). Іслам заборонив публічно ображати інші віровчення, закликає до миру й терпимості в суспільстві.

Мусульмани України разом з представниками інших віровизнань вважають, що стабільність, мир і процвітання мають не тільки загальну користь для всіх громадян держави, а й є одним із чинників збереження, розвитку та зміцнення ісламської ідентичності.

Глава 11. Ісламський заклик і сучасність

1. Етика проповідників

Зважаючи на коранічний припис **«Клич на шлях Господа твого з мудрістю й добрим напученням! Розмовляй з ними в найліпший спосіб. Воістину, твій Господь ліпше знає, хто збився з шляху Його, і Він ліпше знає, хто йде шляхом простим!»** (Коран, 16:125), іслам визначає вимоги до проповідників: вони повинні не тільки мати релігійні знання, а й знати місцеву специфіку. Мусульмани України розглядають заклик до ісламу як загальноісламську цінність, що стоїть вище за особисті думки, вузькоконфесійні інтереси, пропаганду окремих груп, політичних партій тощо. Крім того, особи, що закликають до ісламу, повинні дотримуватися ісламських норм поведінки й бути прикладом для інших.

З огляду на значний досвід ісламського заклику, маємо розуміти, що він спрямований не тільки на визнання ісламу як останнього Божественного об'явлення людству, а й на подолання нав'язаних ісламофобських стереотипів, на зміцнення миру, злагоди та традиційних цінностей у суспільстві, бо Аллаг каже про Свого пророка: **«Ми послали тебе лише як милість для світів»** (Коран, 21:107).

2. Участь у міжрелігійному діалозі

Міжрелігійний діалог, що в якому вже тривалий час беруть участь мусульмани України, не є засобом обговорення або розуміння власної релігії через полеміку, а механізмом донесення ісламського віровчення до представників інших релігій та зміцнення міжрелігійного миру. Іслам має давню традицію вивчення інших релігій та спонукає досліджувати релігійний досвід з метою уникнення помилок і відхилень на шляху поклоніння Єдиному Богові. Історичний досвід корінного народу України, кримських татар, — прекрасний приклад толерантності й мирного співіснування різних культур і релігій. Співпраця та діалог з представниками інших віровизнань гарантують ісламське представництво в суспільному житті країни, ухвалення важливих рішень у царині релігійного законодавства, вирішення важливих соціальних проблем.

В духовному Гімні України не сказано про якогось вузько конфесійного Бога. Бог - один для всіх людей, а тому в ньому лунає сприйнятий і мусульманами країни заклик: **«Боже великий, єдиний, нам Україну храни!»**

«Скажи: «О люди Книги! Дійдімо ж єдиного слова між нами й вами: щоб ми поклонялися нікому, тільки Аллагові, щоб не додавали Йому нічого як рівного, і щоб жоден із нас не брав собі [за Господа] іншого, тільки Аллага!» А якщо вони відвернуться, то скажи: **«Будьте свідками, що ми — віддані Йому!»** (Коран, 3:64).

Соціальну концепцію мусульман України прийнято 11 грудня 2017 року в Києві представниками 34 мусульманських організацій України